

Тема 5. Науковий текст як форма реалізації мовленнєво-професійної діяльності

1. Специфіка наукового тексту
2. Структура наукового тексту
3. Загальні вимоги до наукового тексту
4. Етапи роботи над науковим текстом
5. Навички написання текстів та їх формування

Список використаної літератури

1. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень : підручник / М. Т. Білуха. - К. : АБУ, 2002. - 480 с.
2. Вайс Керол Г. Оцінювання: Методи дослідження програм та політики / Г. Вайс Керол ; пер. з англ. Р. Ткачука та М. Корчинської ; наук. ред. пер. О. Кілієвич. - К. : Основи, 2000. - 671 с.
3. Довідник офіційного опонента : Зб. нормат. док. Та інформ. матеріалів з питань експертизи дисерт. дослідж. / упоряд. Ю. І. Цеков ; за ред. Р. В. Бойка. - К. : Ред. "Бюл. Вищ. атестац. коміс. України ; вид-во "Толока", 2001. - 64 с.
4. Закон України про вищу освіту : наук.-практ. комент. За ред. міністра освіти і науки України В. Г. Кременя. - К., 2002. - 322 с.
5. Закон України про інформацію // Голос України. - 1992. - 23 листоп.
6. Закон України про вищу освіту // Відом. Верховної Ради України. - 2002. - № 20. - Ст. 134.
7. Здобувачу наукового ступеня : метод. рек. / упоряд. С. В. Сьомін. - К. : МАУП, 2002. - 184 с.
8. Українська мова за професійним спрямуванням : курс лекцій / Л.К. Лисак. – Краматорськ: ДДМА, 2008. – 210 с.
9. Шахматов О., Кримський А. Нариси з історії української мови. – К., 1924. – С. 7.
10. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови) / С. Я. Єрмоленко. – К.: Довіра, 1999. – 431 с.
11. Коваль А.П. Науковий стиль сучасної української літературної мови: Структура наукового тексту / А. П. Коваль. – К.: Вид-во Київського ун-ту ім. Т.Шевченка, 1970. – 306 с.
12. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови: підручник. – 3-є вид, доп. і перероб. / А. П. Коваль. – К.: Вища школа, 1987. – 352 с.
13. Мацько Л.І. Стилiстика української мови / Л. І. Мацько. – К., 2003.
14. Мацько Л. І. Культура української фахової мови: навч. посіб. . Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 360 с.
15. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. Посіб. / О. М. Семенов. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 216 с.
16. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В.М. Русанівський та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2000.
17. Чередниченко І. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І Чередниченко. – К., 1962. – 495 с.

1. Специфіка наукового тексту

*Текст (від лат. *textum* - сплетення, побудова, зв'язок)* являє собою знаково-мовну реалізацію деякої системи інформації. Його можна розглядати як деяку лінійну послідовність знаків, що задана деякими культурними кодами. Залежно від характеру цих кодів тексти можуть бути: письмові (алфавітні, піктографічні, формульно-математичні та ін.), усні, технотронні, що задаються за допомогою засобів радіо, звукозаписові, машинної пам'яті тощо. Р. Барт писав, що в тому сучасному, новітньому значенні слова, яке ми прагнемо йому додати, текст принципово відрізняється від літературного твору: це не естетичний продукт, а знакова діяльність; це не структура, а структуроутворюючий процес; це не пасивний об'єкт, а робота і

гра; це не сукупність замкнутих у собі знаків, а наділений змістом, який можна відновити, простір, де окреслені лінії значеннєвих зрушень.

Лінійно розташована сукупність речень є одиницею тексту. Найменша одиниця тексту - надфразна єдність, абзац, що є одиницями різних принципів членування тексту, хоча абзац структурно й композиційно може виокремлювати надфразну єдність.

Надфразна єдність - це сукупність семантично й граматично поєднаних висловлень, що характеризуються єдністю теми й особливим синтаксичним зв'язком компонентів. У діалозі надфразна єдність складається з питань й відповідей; репліки й реакції. Синоніми надфразної єдності - складне синтаксичне ціле, прозаїчна строфа, гіперсинтаксема й ін.

Одиницями тексту є також розділи, підрозділи, глави (в більшому вимірі).

Абзац (від нім. - відступ) - це структурно-змістова одиниця членування тексту, що характеризується єдністю теми і графічного позначення, відступом праворуч у початковому рядку, якими починаються виклад нової думки.

Структурно текст може відповідати реченню, слову, сполуці, якщо ці одиниці мають цілісну інформацію, яка відповідає певній комунікативній ситуації, наприклад: 1) Красно говорить, а слухать нічого (Нар. творчість); 2) *Вихід. Навчальна частина.*

За способом репрезентації тексти переділяються на письмові, усні та друковані.

Залежно від ситуації спілкування значна частина текстів може матеріалізуватися як писемній, друкованій формі (накази, протоколи, акти, телеграми тощо), так і усній (судові промови, бесіди тощо).

Основними ознаками тексту є:

- *о зв'язність* - визначальна категорія тексту, основним показником якої є розвиток теми і формальні засоби (семантично близькі слова і фрази, граматичні й стилістичні одиниці тощо). За допомоги мовних і позамовних чинників вона забезпечує обмін інформацією. Показниками зв'язності є: *лексичні* (синоніми, антоніми, пароніми, повтори), *морфологічні* (сполучники, сполучні слова, вказівні займенники, деякі прислівники, тощо), *синтаксичні* (порядок слів, порядок розташування частин), *стилістичні* (еліпс, градація, питальні речення тощо) *одиниці; інтонація, наголос, паузи; ситуації спілкування;*

- *о цілісність*, яка забезпечується змістовою (єдність теми, змісту), комунікативною (мета спілкування), структурною і формально-граматичною (єдність мовленнєвих жанрів) цілісностями;

- *о членованість*. Будь-який текст можна комунікативно членувати на частини з метою полегшення сприйняття інформації адресатом.

- *о інформативність* уособлює інформативний масив тексту, що міститься не лише в його вербальній організації, а впливає з її взаємодії з авторською і читачькою свідомістю. Отже, інформативність тексту виявляється лише у процесі тлумачення мовного масиву через свідомість адресата, а масив інформації формує автор тексту. Кожен текст і створюється заради передачі інформації;

- *о завершеність* - ознака текстів, що передбачає їхню формальну і змістову закритість.

Елементи і компоненти тексту поєднуються такими видами зв'язку:

^ *контактний* - пов'язані елементи знаходяться поряд;

^ *дискантний* - здійснюється на відстані: об'єкт, що згадувався в першому абзаці, знову стає предметом уваги в наступних абзацах, через певну кількість речень іншого змісту;

^ *ланцюговий або послідовний* - певний елемент попереднього речення стає вихідним пунктом для наступного і вимагає подальшого розгортання думки;

^ *паралельний* - речення граматично рівноправні. Характерна ознака цього зв'язку - єдність видо-часових форм присудків;

^ *перспективний* - вказує, про що мовитиметься далі;

^ *ретроспективний* - певний фрагмент тексту вимагає від адресата пригадування змісту попередніх частин.

Науковий текст виступає способом подання наукової інформації, результатом наукового дослідження. Він є тим інтелектуальним продуктом, що доводиться до наукової громадськості. Від якості тексту може залежати доля дослідження, його сприйняття науковим співтовариством, вплив цього дослідження на процес розвитку науки. Звідси випливають дві найважливіші функції наукового тексту: виклад змісту наукового дослідження і його презентація. Якщо перша функція ставить до тексту вимогу точного подання дослідження, усіх його складових - від постановки завдань до результатів їх вирішення, то друга функція передбачає деяку привабливість тексту для людей, що могли б їм зацікавитися.

Усі наукові тексти поділяються на констатації і міркування.

У тексті констатації переважають сполучні (кон'юнктивні) і розділові (диз'юнктивні) зв'язки, у тексті-міркуванні - умовні (імплікативні). Текст-констатація містить результат ознайомлення з предметом думки, фіксує безсумнівність чого-небудь, затверджує дійсність чого-небудь, що здійснилося або здійснюється, що відбувається насправді. У тексті-міркуванні одні думки впливають з інших думок, деякі ставляться під сумнів, дається їхня оцінка, висуваються припущення. Крім того, виділяють також первинні і вторинні наукові тексти. Останні дають характеристику первинних текстів. До них відносять огляди, критичні статті, рецензії, реферати.

Можна виділити такі основні особливості наукового тексту порівняно з іншими видами текстових матеріалів. Насамперед, слід зазначити, що науковий текст має раціональний характер, він складається із суджень, умовиводів, побудованих за правилами логіки науки і формальної логіки. Отже, важливою його особливістю є широке використання понятійного, категоріального апарату науки.

На відміну від художнього тексту, він не базується на образі, не активізує почуттєвий світ його читача, а орієнтований на сферу раціонального мислення. На відміну від публіцистичного тексту, він не припускає спрощення і користується понятійним апаратом. Його призначення не в тому, щоб змусити повірити, а в тому, щоб довести, обґрунтувати, аргументувати істину. О.І. Ракітов обґрунтовано відзначив, що словник науки включає два види термінів. До першої групи належить невелике число так званих базисних слів, за допомогою яких визначаються всі інші, похідні терміни. При цьому базисні терміни можуть бути трохи розпливчасті, не цілком однозначні, зате похідні терміни, обумовлені за допомогою базисних, стають усе точнішими і точнішими, і практично їх можна вважати, на відміну від слів природної мови, цілком однозначними.

Науковий текст написаний мовою тієї науки, яку він відображає. Тому цілком природно те, що він може бути незрозумілий або не зовсім зрозумілий для непрофесіонала. При розгляді тих або інших текстів від опонентів можна почути таку парадоксальну фразу:

«Це мені не зрозуміло, тому це погано!». Науковий текст і не має бути зрозумілий кожному. У протилежному разі ми маємо справу не з науковим, а з публіцистичним текстом. Однак зловживання науковою термінологією може значно утруднити розуміння тексту навіть для фахівців.

Третьою особливістю наукового тексту є його жанровість.

Науковий текст - це не просто текст, а певний його жанровий різновид: науковий звіт, дисертація, стаття, тези тощо. Жанр тексту забезпечує відповідність наукового знання ситуації його призначення.

Як об'єкт наукового осмислення науковий текст постає в трьох іпостасях.

- По-перше, він сам виступає як продукт дослідження, тому що містить ті або інші наукові ідеї, обґрунтування, аргументації, тобто відоме або принципово нове знання. Він певним чином інституціоналізує наукове знання, закріплює його в науці, забезпечує наукову комунікацію.

- По-друге, науковий текст виступає як джерело наукової методології і джерело фактологічної інформації, яку одержує і переробляє дослідник.

- По-третє, він є деяким позитивним або негативним зразком інтелектуального продукту. Добре написаний текст змушує наслідувати, а невдалий текст приводить до формування в дослідника уявлень про те, як не треба писати. Гарний текст широко цитується, використовується для обґрунтування ідей, а поганий або не помічається науковим співтовариством, або виступає предметом критики.

Будь-яке наукове дослідження спирається на роботу з літературними джерелами, що вимагає володіння методами фіксації і збереження наукової інформації. При цьому в практиці роботи над текстами застосовуються кілька подібних методів. Найбільш простим методом видається анотування тексту, яке являє собою фіксацію назви тексту і його авторів на бібліографічних картках і складання анотацій. Під анотацією розуміють найбільш загальний і короткий виклад основного змісту роботи. Звичайно обсяг анотації не перевищує однієї сторінки. В анотації виділяють найбільш великі розділи роботи із зазначенням суті змісту.

Більш інформативним є складання тез, кожна з яких являє собою кілька рядків тексту, що відображають зміст, від сторінки до розділів тексту. Звичайно тези викладаються мовою автора. Головне їх призначення - створити модель змісту тексту, яку можна було б осмислювати далі.

Широко використовується в практиці роботи з текстами конспектування, яке акцентує увагу на короткому, але точному відображенні тексту. При цьому обов'язково докладно фіксуються найбільш суттєві думки автора із зазначенням сторінок у тексті оригіналі. Конспект слугує для збереження основного змісту роботи. У ньому представлені тільки думки авторів роботи, що конспектується, а не тих, хто пише конспект. Останнім часом широкого розвитку набуває складання великих інформаційних баз, що включають конспекти значної кількості джерел. Така інформаційна база утворить електронну бібліотеку.

Ще більш інформативним є реферування, що являє собою складання реферату одного або кількох текстів. Реферат не тільки відображає зміст текстів, тобто являє собою конспект, але і містить думки й оцінки автора реферату. Звичайно в рефераті наводяться думки його автора з тих або інших положень тексту, його точка зору щодо розглянутих питань у тексті, а також оцінки переваг і недоліків, значення тексту для науки і практики.

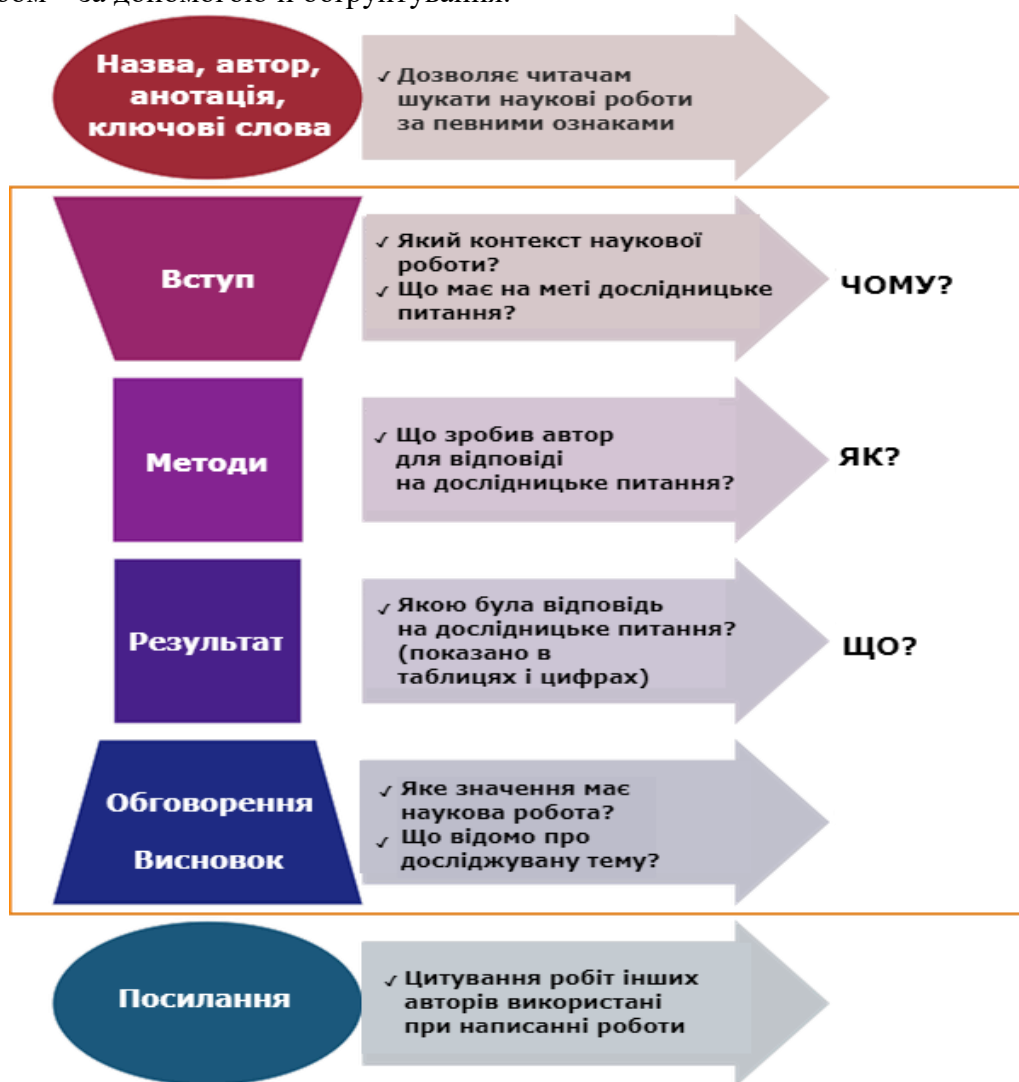
Логічне моделювання тексту орієнтоване на складання логічної структури досліджуваного джерела, яке допомагає її укладачеві краще зрозуміти методологію і методику дослідження, майстерність викладу тощо. Важливим джерелом інформації виступають інформаційні бази наукового дослідження, які створюються за допомогою комп'ютера. Перевага таких баз полягає в тому, що вони можуть містити величезні масиви упорядкованої інформації, що подана у певній формі. Варто підкреслити, що інформаційна база - це не просто інформація, що утримується в пам'яті комп'ютера, а проблемноорієнтована й упорядкована інформація.

Наукові тексти виконують значну кількість функцій, які ретельно розглядають В.М. Шейко і Н.М. Кушнарєнко. На нашу думку, наукові тексти виконують свої функції в різних підсистемах суспільства. Щодо суспільства взагалі, то вони виконують такі функції, як

збереження, передача та презентація результатів наукових досліджень. Якщо розглядати їх функціонування в системі науки, то найбільш важливими функціями наукових текстів є функція оприлюднення результатів наукового дослідження, пріоритету автора, підтвердження достовірності, новизни, а також апробації основних результатів дослідження. Стосовно автора тексти виступають засобами його творчої самореалізації, презентації, входження в наукове співтовариство.

2. Структура наукового тексту

Науковий текст являє собою опис наукового дослідження в цілому або яких-небудь його складових. Він є знаковою формою наукового знання. Варто підкреслити, що не можна створити науковий текст без проведення наукового дослідження. У протилежному разі створений текст буде в кращому випадку являти собою міркування з приводу теми дослідження, а в гіршому – реферат уже відомих робіт. Небезпечною оманом багатьох молодих людей є те, що вони орієнтовані на написання дисертації, а не на дослідження проблеми, а потім представлення її вирішення в тексті дисертації. Текст, написаний з такою установкою, досить часто являє собою сукупність деяких необґрунтованих, хоча і правильних тверджень. Він має нормативний, а не дослідницький характер, тому що висловити істину можна тільки одним способом – за допомогою її обґрунтування.

Важливими характеристиками наукового тексту є його проблемність, гіпотетичність, цілеспрямованість, зв'язність. Текст обов'язково відображає ту чи іншу проблему, висуває гіпотези, орієнтує на нове знання, характеризується доцільністю і раціональністю усіх положень, орієнтований на досягнення дослідницької мети та завдань.

Виділені особливості наукового тексту визначають його структуру. За найзагальнішого підходу науковий текст складається з трьох частин: постановочної, дослідницької і заключної.

У постановочній частині тексту визначаються проблема, мета і завдання, гіпотези і методи дослідження, а також відзначається зв'язок даного дослідження з іншими дослідженнями.

Дослідницька частина тексту дає опис проведеного дослідження й отриманих результатів.

У заключній частині тексту робляться висновки і даються рекомендації для проведення подальших наукових досліджень і використання результатів у практичному житті.

Науковий текст являє собою своєрідну суміш кількох різновидів простих текстів: оглядового, методологічного, емпірико-фактологічного, теоретичного, пояснювального і додаткового.

1. Оглядовий текст, що являє собою огляд наукової літератури з досліджуваної проблеми. Оглядовий літературі в дисертаційних дослідженнях приділяється невинновдано багато уваги. Так, у кандидатській дисертації він не повинен перевищувати 20 % тексту. Разом з тим варто підкреслити те, що огляд літератури може суперничати за інтелектуальністю з будь-яким дослідженням, якщо він буде проведений за кількома параметрами:

а) з погляду відображення тих або інших сторін досліджуваного об'єкта в першоджерелах у світовій і вітчизняній науці;

б) в аспекті історіографічному, за допомогою нанизування обґрунтованих ідей на вісь часу, що дозволяє виявити пріоритети в наукових відкриттях, процес розвитку наукових ідей, що відображають дану проблему;

в) у географічному аспекті, коли дається огляд досліджень даної проблеми в різних країнах;

г) за допомогою класифікації авторів і їхніх здобутків за теоретико-методологічними підходами до вирішення даної проблеми.

Головне призначення оглядового тексту в тому, щоб забезпечити наукове обґрунтування предмета дослідження, установити межі цього дослідження, показати ступінь невивченості його окремих складових.

2. Методологічний текст як опис принципів, підходів, парадигм, методів та інших складових інструментарію дослідження.

Цей текст слугує для обґрунтування й опису специфіки методології проведеного дослідження. Наявність цього тексту є гарантією проведення дослідження, яке відображається текстом.

3. Емпірико-фактологічний текст містить у собі опис фактологічної бази дослідження, класифікації й узагальнення фактів. Фактологічна база кожного дослідження характеризується своїми складовими, щонають бути чітко визначені. При цьому обов'язкове обґрунтування правомірності використання цих фактів у даному дослідницькому контексті. Наприклад, у низці випадків використовуються дані статистики проведених іншими дослідниками соціологічних досліджень. Важливо обґрунтувати можливість оперування цими даними в проведеному дослідженні.

4. Теоретичний текст, у якому дається виклад теоретичних аспектів бачення предмета дослідження, його пояснення з погляду сформульованих закономірностей, тенденцій, понять тощо.

5. Пояснювальний текст, що являє собою вербальну структуру, яка призначена для пояснення положень інших видів тексту. Це, по суті, різні примітки і пояснення, а також введення звітів, монографій, дисертацій, різні словники базових і додаткових понять, пояснення таблиць, діаграм, схем, планів, графіків, формул тощо.

6. Додатковий текст. Він може включати додаткові аргументи, унікальні факти, схеми, графіки, статистичний матеріал тощо. Звичайно додатковий текст розміщується в додатках до дисертації, звіту або монографії.

7. Вторинний текст. Прикладами вторинних текстів є анотації, реферати, конспекти, огляди, рецензії. Особливістю вторинного тексту є згортання й розгортання інформації.

Основними видами згортання інформації є реферування, конспектування та фрагментування. Анотація дає інформацію про тему та задум, предмет розгляду для широкого кола читачів, реферат забезпечує відображення основних ідей тексту, фрагментування виокремлює в первинному тексті окремі інформаційні блоки. Розгортання інформації реалізується шляхом підготовки оглядів, критичних статей, рецензій, експертних оцінок. Призначення рецензії в оцінюванні первинного тексту, огляду - у забезпеченні зведеної характеристики кількох первинних текстів.

Найменшою одиницею наукового тексту є абзац, що немає бути довгим. Досвідчені дослідники підтверджують, що для оптимального сприйняття він має містити 7 плюс - мінус 2 окремих висловлення.

Мистецтво підготовки наукового тексту полягає в тому, щоб не тільки рельєфно відобразити окремі складові наукового тексту, а й інтегрувати їх у цілісність.

3. Загальні вимоги до наукового тексту

Наукова праця являє собою особливий жанр текстів. Вона поєднує у своєму складі наукове дослідження з його обґрунтуванням. Це визначає ту обставину, що в першій частині роботи дається характеристика сучасного стану досліджуваної галузі науки, викладаються теоретичні й методологічні положення наукового дослідження, дається характеристика його основних етапів й отриманих результатів. На наступних сторінках дається обґрунтування вирішення сформульованої раніше проблеми і наводяться результати й напрями їхнього впровадження.

При написанні наукової праці необхідно враховувати такі обставини:

1. Текст роботи має бути чітко структурованим, поділитися на розділи і параграфи. Більш дрібні форми дроблення тексту не мають сенсу, оскільки на малій кількості сторінок досить важко викладати матеріал. Потрібно прагнути того, щоб кожен розділ роботи являв собою самостійне наукове дослідження з деякої складової загальної проблеми, щоб кожна складова була викладена в тексті і щоб одночасно текст був цілісним, а не фрагментарним.

2. Крім розподілу тексту на розділи і параграфи, він має більш деталізований розподіл на значеннєві частини, абзаци і речення, що вимагають спеціального пророблення. Варто пам'ятати, що надмірне дроблення тексту утрудняє його сприйняття. Тому всі абзаци мають бути обґрунтованими і зводитися до викладу однієї думки. Споріднені думки, присвячені одній темі, можуть утворювати елементарну рубрику тексту і т. ін.

3. Текст роботи має відрізнятися композиційністю. Термін «композиція» означає зіставлення, додавання, сполучення, поєднання в єдине ціле у певному порядку, співвідношення сторін, що разом складають (компонують) визначену форму. При цьому таке складання частин, додавання елементів у певному порядку, їхній взаємозв'язок забезпечують перехід створюваного в гармонію цілого. Теорія композиції висуває такі вимоги до тексту роботи, як цілісність, закінченість, симетричність, ритмічність.

4. Текст не має бути декларативним. Для того щоб зробити висновки про який-небудь процес або явище, обов'язково потрібно застосувати деякі аналітичні процедури: порівняти об'єкти між собою, виявити специфіку, знайти тенденцію (до зростання, стабілізації, зниження) і т. ін. Текст роботи вимагає логічно-послідовного викладу.

5. Сприятливі можливості для написання роботи створює системний підхід, що забезпечує текст системною логікою. Виклад тут значно полегшується, тому що змушує шукати особливості складу, структури системи, виділяти її зовнішні і внутрішні функції, шукати системоутворюючі фактори.

6. Написання наукової праці з погляду творчого підходу аналогічне написанню шкільного твору з літератури. Якщо учень добре вивчив і обміркував літературні джерела, узагальнив свої спостереження, сконцентрував життєвий досвід, то запускаються творчі механізми осяяння, і текст починає складатися сам собою.

Це досить часто не відбувається у дорослих людей, оскільки процес створення вони намагаються замінити процесом інтегрування чужих думок, а нерідко - механічним «склеюванням» шматків чужого тексту.

7. При викладі матеріалу необхідно уникати понять, які не можна однозначно інтерпретувати. Таких понять у мові нагромадилося досить багато. Головне лихо від них у тому, що вони тільки створюють ілюзію вирішення проблеми. До цих понять варто віднести такі вислови, як «підвищити», «розширити», «поліпшити», «активізувати», «реформувати». Вживання цих понять обов'язково вимагає конкретизації: як, яким шляхом це можна зробити.

8. Цифри і факти в тексті можуть вигідно вирізняти його серед інших, а можуть виступити і його істотним недоліком. Перший випадок спостерігається тоді, коли цифри вживаються вдало, всебічно осмислюються, а другий - коли текст ними переповнений і висновки не випливають із набору фактів.

9. У тексті не має бути повторів. Це особливо стосується заключних висновків і практичних рекомендацій. Нерідко магістранти і дисертанти безпосередньо переносять висновки розділів роботи в її висновок. Це неприпустимо. При написанні висновку автор повинен вийти на новий рівень систематизації й узагальнення пропонованих висновків і рекомендацій.

10. Текст має бути завершеним, являти собою деяку цілісність. Для текстів низької якості характерна фрагментарність, яка є ознакою відсутності цілісності.

11. Науковий текст, як правило, позбавлений авторського «Я», що відходить на другий план і досить часто замінюється «Ми» для того, щоб краще відобразити авторську позицію. Але найкраще в тексті використовувати безособову форму викладу.

12. Науковий текст має відрізнятися стислістю і ясністю викладу, відповідати сформованій формулі «Думкам просторо, а словам тісно». Ця вимога передбачає запобігання повторам, багатослівності, неточним зворотам, непотрібним словам, значеннєвим асоціаціям і т. ін. Він повинен бути максимально точним і чітким. Особливо сильно псують якість тексту канцеляризми, що додають текстові казенності, і тавтологія, тобто повторення того самого, тільки різними словами.

13. Значне поліпшення тексту наукової праці спостерігається тоді, коли автор спеціально перечитує текст із погляду стилю викладу, мови, його літературної якості. Для цього необхідно звернути особливу увагу на його редагування, внесення виправлень і змін. При побудові пропозицій потрібно прагнути до їх стислості й узгодження відмінків.

Суттєвим недоліком текстів багатьох наукових робіт, особливо тих, які належать авторам-початківцям, є те, що такі тексти несуть на собі печатку процесу дослідження, що, як відомо, пов'язане з помилками, тимчасовими припущеннями, вивченням додаткової літератури. У цьому плані методично корисною може бути рекомендація перевіряти створені тексти на їх відповідність сформованому плану викладу, усім його пунктам, підпунктам, питанням.

Оформлення наукової праці має цілком відповідати вимогам, що ставляться до наукових рукописів перед друком. Відповідно до них наукова праця друкується за допомогою комп'ютера на одному боці аркуша білого папера формату А4 через два інтервали між рядками до 30 рядків на сторінці. Мінімальна висота шрифту не повинна перевищувати 1,8 мм.

Текст роботи необхідно друкувати, залишаючи поля таких розмірів: ліве - не менше 20 мм, праве - не менше 10 мм, верхнє - не менше 20 мм, нижнє - не менше 20 мм. Шрифт друку має бути чітким, рядок - чорного кольору середньої жирності. Чіткість друку тексту повинна бути однаковою.

Вписувати в текст роботи окремі іноземні слова, формули, умовні знаки можна чорнилом, тушшю, пастою тільки чорного кольору, при цьому яскравість вписаного тексту повинна наближатися до яскравості основного тексту.

Друковані помилки, описки і графічні неточності, що виявляються в процесі написання роботи, можна виправляти підчищенням або зафарбовуванням білою фарбою і нанесенням на цьому місці або між рядками правленого тексту машинописним способом.

Заголовки тексту й у тексті не повинні бути громіздкими. Потрібно пам'ятати жартівливий закон Макговерна: «Чим довша назва роботи, тим менш значна вона сама». Заголовки структурних частин роботи «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ВИСНОВКИ», «ДОДАТКИ» друкуються великими літерами.

Заголовки параграфів друкуються малими літерами (крім першої великої) з абзацним відступом.

На початку параграфа зазначається його номер, перша частина якого відображає номер розділу, а друга - його положення в розділі, наприклад 3.2 означає другий параграф третього розділу. Наприкінці заголовка крапка не ставиться. Відступ між заголовками повинен складати 3-4 інтервали. Кожну структурну частину роботи потрібно починати з нової сторінки.

У загальний обсяг роботи не входять додатки, список використаних джерел, таблиці і рисунки, що займають цілком площу сторінки. Але всі сторінки роботи підлягають наскрізній нумерації.

Нумерація сторінок, розділів, параграфів, пунктів і підпунктів, рисунків, таблиць, формул здійснюється арабськими цифрами без знака №.

Першою сторінкою роботи є титульний аркуш, що включається до загальної нумерації сторінок роботи. На титульному аркуші номер сторінки не ставиться, а на наступних сторінках номер проставляється в правому верхньому куті сторінки без крапки наприкінці номера.

Для визначення обсягу наукового тексту використовуються такі поняття, як «авторський аркуш», «обліково-видавничий аркуш», «умовний друкований аркуш». Авторський аркуш - це одиниця обсягу авторського твору, яка вимірюється 40 000 друкованих знаків, включаючи усі літери, розділові знаки, пробіли між словами. У текстовому вигляді він містить 20-24 сторінки друку. Обліково-видавничий аркуш відповідає за обсягом авторському аркушу, використовується у видавничому плануванні та обліку роботи редакторів та коректорів. Умовний друкований аркуш - це одиниця виміру обсягу видання, яка відповідає друкованому аркушу обсягом 60х90 см. Він використовується для розрахунку друкованого обсягу видань різних форматів. Для цього введені спеціальні коефіцієнти (0,93 - для формату 60х84; 1,29 - 70х100; 1,17 - 70х90; 1,4 - 70х108; 1,25 - 75х90; 1,68 - 84х108).

4. Етапи роботи над науковим текстом

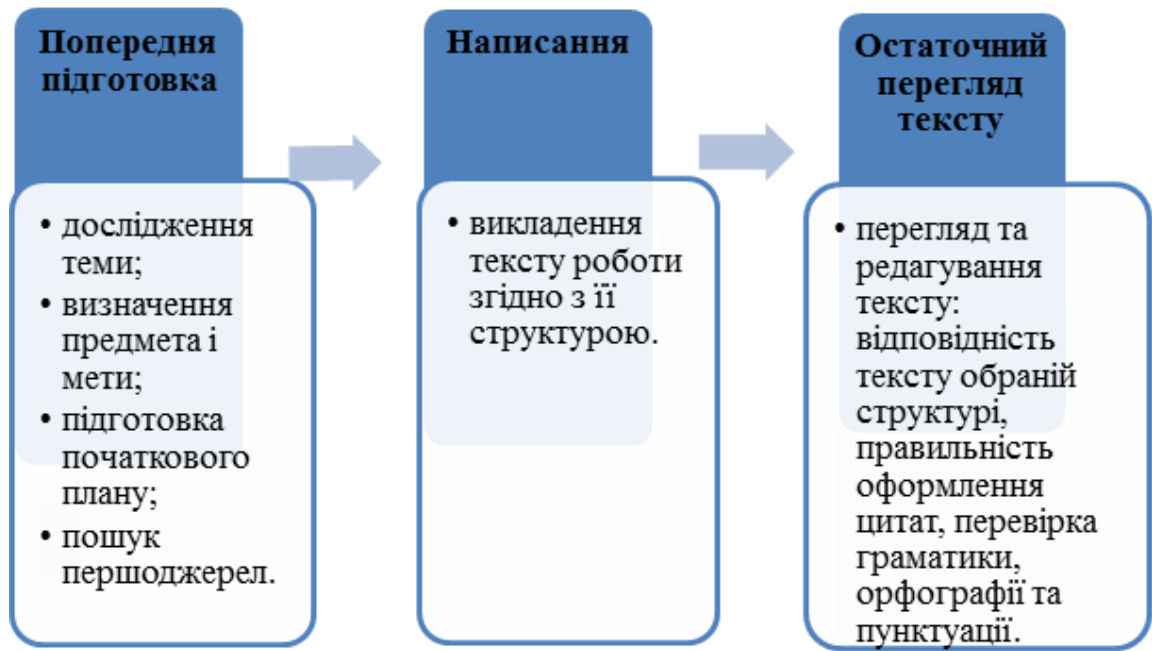
Деякі дослідники виступають прихильниками щоденного створення наукового тексту, роботи не за принципом «ні дня без рядка», а за принципом «ні однієї дослідницької дії без рядка». Однак перш ніж писати роботу, потрібно чітко відповісти собі на кілька запитань: «для чого хочеш писати?», «стосовно чого хочеш писати?», «що хочеш писати?», «для кого хочеш писати?», «як хочеш писати?». Запитання «для чого хочеш писати?» передбачає з'ясування мети написання тексту, деякого надзавдання його створення, усвідомлення якого сприяє виникненню позитивної мотивації. Питання «стосовно чого хочеш писати?» змушує визначитися зі змістом наукового матеріалу: або це буде опис проведеного експерименту, або результатів усього дослідження, або це буде постановка проблеми з оглядом літератури, або її вирішення і т. ін. Запитання «що хочеш писати?» вимагає з'ясування жанру тексту, оскільки кожен жанр ставить свої вимоги не тільки до форми, а і змісту тексту: мова йде про наукову статтю, тези, дисертацію тощо. Запитання «для кого хочеш писати?» вимагає визначитися з адресатом тексту, що може бути призначений для наукового журналу або збірника статей, або, як дисертація, - для ВАК тощо.

Нарешті, запитання «як хочеш писати?» змушує замислитися з приводу часу, що буде витрачений на написання, техніки підготовки й обробки тексту і т. ін. Відповіді на ці запитання органічно пов'язані між собою і можуть допомогти сформулювати задум роботи, визначити зміст і форму викладу.

Створення наукового тексту передбачає кілька етапів роботи. Починається робота над текстом з виділення отриманого автором знання, що ще не введено в науку, не інституціоналізовано в ній. Автор проводить самостійно експертизу новизни цього знання і доходить висновку про необхідність публікації отриманих результатів.

Далі порядок роботи задається структурою наукового тексту. При цьому спочатку створюється постановочна частина тексту, яка дає опис основних параметрів дослідження і визначає місце отриманого знання в науковому співтоваристві. Потім дається опис власне дослідження і його результатів. Основна увага приділяється обґрунтуванню результатів і їх

новизни. Завершують текст висновками і практичними рекомендаціями, що формуються відповідно до отриманих результатів.

Важливим засобом організації інтелектуальної праці зі створення тексту є план - короткий запис, що:

- 1) відображає послідовність викладу думки і її узагальнення;
- 2) розкриває зміст тексту;
- 3) відновлює в пам'яті зміст джерела;
- 4) заміняє конспект і тези;
- 5) допомагає складанню записів різного роду (доповідь, повідомлення, звіт);
- 6) поліпшує зроблений запис;
- 7) прискорює пророблення джерела інформації;
- 8) організовує самоконтроль;
- 9) зосереджує увагу і стимулює заняття;
- 10) використовується, щоб відновити в пам'яті добре знайомий текст.

У процесі підготовки великих текстів доцільно використовувати план-проспект, у якому дається розшифровка змісту кожного пункту плану тексту.

При написанні тексту широко використовується робота з джерелами, інформаційними базами, бібліотеками, Інтернет-ресурсами. При цьому важливо визначитися з рівнем досягнень інших дослідників у вирішенні тієї проблеми, що розглядає автор створюваного тексту. Це визначає напрями і характер посилань на тих або інших авторів. Посилання можуть бути:

- 1) констатуючими той чи інший рівень розуміння даної проблеми іншими дослідниками;
- 2) такими, що підтверджують точку зору автора тексту;
- 3) критичними, що виступають найважливішою умовою предметності наукової критики.

Найбільш складне в роботі над текстом - це доведення його до остаточного варіанта. Причому сам автор найчастіше не знає, скільки ж часу займе «чищення» тексту, його літературна обробка, додавання таких якостей, що інтуїтивно можна назвати «живість» і «свіжість» викладу. У багатьох авторів на цю роботу просто не вистачає ні навичок, ні терпіння. У результаті текст виявляється неохайним, неточним, казенним тощо. За це його автор може поплатитися мікростресами при прочитанні свого твору в журналі або почути суто філологічні зауваження від опонента статті або дисертації.

5. Навички написання текстів та їх формування

Навички написання наукових текстів вимагають спеціальних зусиль з їх формування. У цьому зв'язку можна дати кілька порад щодо володіння навичками письма:

1. Прочитайте кілька книг з написання і редагування текстів, у яких розглядаються типові помилки, що роблять недосвідчені автори текстів. Ці помилки потрібно запам'ятати і більше їх не допускати.

2. Виберіть серед прочитаних вами книг тих авторів, хто найбільш успішний у наукових публікаціях і широко цитується, перечитайте і переосмисліть їх роботи в аспекті вимог до тексту, постарайтеся запозичити найбільш вдалі прийоми написання. Постійна увага до прийомів написання, безсумнівно, сприятиме виробленню літературного смаку, формуванню власного гарного стилю викладу.

3. Намагайтеся до опублікування тексту одержати критичні зауваження з боку фахівців і переосмислити їх. Незабутнє враження на авторів текстів звичайно справляють їхні зустрічі і бесіди щодо тексту з редакторами, які добре знають, що таке якісний науковий текст. Звичайно до цього автори бачать тільки думку в тексті і не бачать помилки, невдалі звороти, тобто недоліки викладу думки. Після спілкування з редактором відкривається «третє око», з'являється специфічно редакторське бачення тексту.

4. Чітко освоюйте нормативні вимоги до текстів (вимоги ВАК України до наукових статей і дисертацій, вимоги редакцій до публікацій у тих або інших журналах і наукових збірниках).

5. Перед підготовкою тексту необхідно чітко сформулювати наукову ідею, що має бути викладена. Деякі автори спеціально обмірковують ідею тексту, багато читають, мобілізують понятійний апарат, що приводить до підвищення якості тексту.

6. При створенні тексту необхідне стимулювання творчої мотивації, інакше гарна ідея втратиться в нудному викладі. Головне тут у тому, щоб з'явилася впевненість у собі і бажання створити, принаймні, гарний доробок.

7. Для того щоб навчитися добре писати, потрібно якнайбільше писати, доводити результати написання до публікації. При цьому слід пам'ятати, що перші тексти, як правило, бувають невдалими. Тому потрібно намагатися їх не публікувати. Принципово важливо домагатися того, щоб написані тексти подобалися самому авторові. Перш ніж опублікувати текст, його обов'язково потрібно удосконалити: врахувати вимоги друкованого видання, уточнити думки, надати необхідну форму тощо.

8. Необхідно набувати звички до перероблення, доробки і переробки текстів. Потрібно пам'ятати: хоч би з яким творчим запалом ви створювали первісний текст, у ньому обов'язково є недоробки і навіть помилки, побачити які завадило натхнення. При переробці тексту до нього необхідно підходити не тільки з позицій творця, а й критика. Виявлені недоліки легше усунути самому, ніж потім одержувати зауваження від фахівців. Важливо, однак, підкреслити, що натхнення та задоволення рідко відвідують ученого, що допрацьовує текст. Сама по собі ця діяльність вимагає напруженості, уважності і не супроводжується значними відкриттями й переживаннями радості від них. Тому себе тут потрібно змушувати працювати. Досвід підказує, що текст найкраще переробляти через якийсь час, коли вгасають емоційні замилювання його досконалістю і його недоліки оголюються, що називається, самі собою.

Цікаві рекомендації для вченого, який пише, дає видатний канадський учений Г. Сельє:

- Перші кроки самого процесу писання - найважчі. Після того як цей бар'єр подоланий, усе піде по інерції. Не починайте роботу, якщо ви втомилися від попередньої підготовки; нехай напередодні у вас буде досить часу, щоб привести все в повну готовність. А потім, ранком, починайте на свіжу голову.

- Не починайте писати занадто рано, коли не вистачає аргументів, а ентузіазму предосить.

- Уважно ставтеся до заголовків. Наскільки можливо, заголовок статті має бути зрозумілий навіть неспеціалістам.

- Використовуваний словник повинен відзначатися простотою і точністю. Не треба боятися застосування незвичайного слова, якщо воно краще від будь-якого іншого може

передати вашу думку, але жаргону варто уникати, але тільки не ціною зайвої багатослівності й туманності викладу.

- Потрібно уникати різних форм, що ввійшли у звичний вжиток, перебільшення, скажімо, опису кожної значимої зміни як помітної або яскраво вираженої. Не слід говорити про «ретельне обстеження» або «високоточне зважування», якщо це обстеження і зважування виконувалося звичайним чином.

- Керуючись похвальною скромністю, деякі автори доходять до крайності в запеклих спробах уникнути вживання займенника «я». На наш погляд, усе залежить від того, як часто говорять «я» і в якому зв'язку.

Навички написання формуються тільки тоді, коли вони стають предметом спеціальної уваги з боку автора. Гасло літераторів «Ні дня без рядка!» має бути гаслом і вченого, якому потрібно пам'ятати, що мало зробити наукове відкриття, виділити закономірності, побудувати унікальний метод дослідження. Необхідно ще донести результати наукових досліджень, принаймні, до двох категорій людей: учених, які працюють у даній галузі знання, і практиків, що здійснюють перетворення наукових ідей у технічні зразки, предмети споживання, засоби діяльності. Однак завжди потрібно пам'ятати пораду А.П. Чехова про те, що письменник повинен багато писати, але не повинен поспішати. Поспішність - ворог науки і ворог написаного в науці.